

У композицію меморіалу включено і перший пам'ятник І. Сіркові, встановлений запорожцями. Кам'яна плита підковоподібної форми погано збереглася, проте можна розібрати написи на обох сторонах пам'ятки. На одному з боків вирізьблено православний рівнораменний хрест, кінці якого завершуються трилисниками. Такий хрест символізує Трійцю. Також він використовується для позначення Воскресіння Христового. Над хрестом висічені букви «ІНЦІЙ» – Ісус Назарей Цар Юдейський. По боках вертикальної гілки хреста букви «ІС ХС» – Ісус Христос. Під горизонтальною гілкою слово «НІКА», що означає перемогу Христа над смертю. У нижній частині плити вирізьблено спис, довгу тростину й букви К П П Т Р, що, очевидно, є символами списа Лонгіна. Подібну іконографію можна бачити на українських іконах і фресках із зображенням сцени розп'яття. На другому боці плити ще можна прочитати напис, який у перекладі на сучасну українську мову означає: «Року Божого 1680 мая 4 представився раб Божий Іоан Сірко Дмитрович отаман кошовий війська запорізького...» [8, с. 341].

Капулівський меморіал – не єдине місце пам'яті про І. Сірка. Присвячені йому пам'ятники, погруддя є в Дніпрі, Покрові, Мереві, Харкові та інших містах. Наявність постаті кошового отамана у просторах пам'яті має важливе значення не лише для збереження історії України, а й для розвитку національної самоідентичності, усвідомлення сучасниками зв'язку з героїчним козацьким минулим нашої держави.

Abstract. The article reveals the stages of the construction of the memorial complex for the burial of the Cossack chieftain Ivan Sirko, and analyzes the artistic features of the ensemble. The names of the sculptors and craftsmen involved in the appearance of the memorial at each stage of its history have been established.

Keywords: memorial complex, portrait bust, artistic features of the ensemble.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. Дніпро, 1991. 335 с.
2. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
3. Голобуцький В. Запорізьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. 539 с.
4. Герей В. Іван Сірко: таємниці могили. *На скрижальях*. URL: https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2021/03/blog-post_27.html
5. Збірник козацьких літописів: Густинський літопис, Літопис Самійла Величка, Літопис Граб'янки / упоряд. та пер. В. Кречотень, В. Шевчук, Р. Іванченко. Дніпро, 2006. 974 с.
6. Мицик Ю. Іван Сірко – національний герой українського народу. *500-річчя Запорозької Січі: Історія запорізького козацтва: сучасний стан та проблеми дослідження*. Дніпропетровськ: Промінь, 1990. С. 17–29.
7. Мицик Ю., Плохій С., Стороженко І. Як козаки воювали: історичні розповіді про запорізьких козаків. Дніпропетровськ: Промінь, 1990. 302 с.
8. Серета Н. «Тут похований кошовий отаман Іван Сірко» (історія створення меморіалу). *Вісник Львівської академії мистецтв*. Львів, 2013. Вип. 23. С. 335–343. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/23/36.PDF](https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/23/36.PDF)
9. Яворницький Д. І. Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман війська, запорозьких низових козаків / пер. з рос. В. Л. Чуйка. Дніпропетровськ: Промінь, 1990. 190 с.
10. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Київ: Наукова думка, 1990. 560 с.

УДК 94: 327:[339.9 + 341.24]:341.3(477)

ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ У СТРАТЕГІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ В ІСТОРІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

В. І. Яремчук, К. І. Мєлєксєєв

Анотація. У статті автором розглянуто, як участь у миротворчих операціях вкладалась у стратегію Збройних Сил України протягом 1991–2014 рр. та якими були наслідки виділених на ЗСУ фінансових засобів й інтелектуального потенціалу щодо формування стратегії. Визначено ключові операції з підтримання миру та безпеки різних періодів і позиції українських військових щодо можливостей здійснення подібних операцій.

Ключові слова: безпека, воєнна історія, історія України, миротворці.

Період розвитку Збройних Сил України (ЗСУ) з 1991 до 2014 року включав в себе ряд важливих етапів та особливостей. Основні події та тенденції, що відбувалися протягом цього періоду,

вплинули на розвиток і функціонування української армії. Під час теоретичного осмислення проблеми дослідження вималювалися такі етапи розвитку ЗСУ: 1991–2000 рр. і 2001–2014 рр. Чи включали ці періоди якісь відомі випадки використання Україною миротворчих сил у межах стратегії підтримання миру і безпеки у світі?

По-перше, етап створення та формування (1991–2000). Після отримання незалежності України в 1991 році, було необхідно створити національні війська. ЗСУ були сформовані шляхом реорганізації колишнього Військового Округу Києва та інших військових формувань, що перебували на території України. У цей період були вирішені організаційні, кадрові та матеріально-технічні питання, пов'язані з формуванням ЗСУ [1]. З 1991 року Україна розпочала процес скорочення військової чисельності. Це було зумовлено фінансовими обмеженнями, змінами в стратегічних орієнтирах та потребами розвитку нової держави. Збільшення ефективності та професіоналізація ЗСУ стали основними завданнями у цьому контексті. Протягом 1990-х рр. ЗСУ зазнали суттєвого зниження чисельності військовослужбовців та обсягів озброєння і техніки. Були проведені реформи, спрямовані на зменшення штатів та покращення ефективності військової служби [2, с. 306]. Незважаючи на це, Україна активно залучалася до участі в миротворчих місіях під егідою Організації Об'єднаних Націй (ООН) та інших міжнародних утворень. Українські військовослужбовці брали участь у миротворчих операціях у Боснії і Герцеговині, Ліберії, Кот-д'Івуарі, Гаїті та інших країнах. Україна поступово розвивала своє співробітництво з НАТО. Були започатковані «Партнерство заради миру» та відповідна програма розвитку зв'язків з країнами сходу Європи, серед них і України, що дало можливість для більш глибокої співпраці з альянсом у сфері оборони та безпеки. Стандарти міжнародних вимог: Україна прагнула наблизитися до стандартів та вимог, які встановлені міжнародними організаціями, зокрема НАТО. Були проведені реформи з метою гармонізації ЗСУ з міжнародними стандартами, включно зі впровадженням стандартів командування, взаємодії та процедур [3].

По-друге, етап реформ та модернізації (2001–2014). Цей етап розвитку ЗСУ був офіційно спрямований на підвищення їх ефективності та відповідності сучасним вимогам. Реформи, модернізація техніки та професійна підготовка дали змогу покращити обороноздатність України та активніше взяти участь у міжнародних миротворчих операціях і гуманітарних місіях. У цей період за другого терміну Президента України Леоніда Кучми були проведені реформи в ЗСУ з метою підвищення їх бойової готовності та ефективності. Було здійснено реструктуризацію командування та організаційну перебудову військових частин. Також була активно проведена модернізація озброєння й техніки ЗСУ, що допомогло покращити їх бойові можливості. На жаль, пізніше під егідою «модернізації» відбулося також надмірне скорочення бойової техніки та розміру бойових одиниць, частина з яких залишилась існувати лише «на папері». Це вимагало нового рівня оновлення якості обладнання, уніформи, техніки Збройних Сил України з початком московського вторгнення у 2014 р., але з іншого боку, послабило можливості для діяльності українських ЗСУ в міжнародних операціях із захисту безпеки та підтримки миру в країнах світу, даючи змогу натомість концентруватися на обороні територій самої України від московського гібридного вторгнення [4].

Протягом 2001–2014 рр. у Збройних Силах України було проведено ряд реформ, які суттєво вплинули на стан сил. Основні напрями реформування включали:

1) Професіоналізація військової служби. Було здійснено перехід від всеукраїнського призову до професійної армії. Це передбачало збільшення кількості контрактників у ЗСУ, залучення фахівців із цивільних сфер та покращення умов військової служби. На жаль, призов було повернено з початком московського вторгнення у 2014 р., та не відмінено, хоча було зроблено акцент на використання призову як допоміжного фактору для здебільшого професійної, контрактної армії [5, с. 870].

2) Структурні зміни. Було проведено перегляд та оптимізація структури військ, щоб забезпечити більшу оперативну готовність і ефективність ЗСУ. Це включало реорганізацію батальйонів, полків, бригад та інших військових підрозділів. Створювалися й мультилатеральні, міжнародні підрозділи, як-от LITPOLUKRBRIG [3].

3) Модернізація озброєння та техніки. Було приділено значну увагу модернізації озброєння та техніки ЗСУ. Застаріле озброєння й техніка були замінені на більш сучасні зразки з метою підвищення бойових можливостей та ефективності ЗСУ [5, с. 737].

4) Навчання та тренування. Проводились інтенсивні тренування та навчання військовослужбовців для покращення їхніх професійних навичок і бойової готовності. Це включало спільні навчання з партнерськими країнами та участь у міжнародних військових вправах (майже в кожній вправі НАТО), а також у миротворчих місіях [6, с. 13–16].

Українські Збройні Сили були залучені до виконання миротворчих місій у межах ООН у 1990-х і 2000-х рр. Україна відправила один з найбільших контингентів миротворців до Іраку, хоча й не входила до Альянсу НАТО, з численністю миротворчого контингенту приблизно 1 700 військовослужбовців, протягом 2003–2005 рр. Загальна чисельність українських миротворців, задіяних у цій місії, перевищила 5 000 осіб до 2008 року [3].

Тобто для обох періодів були характерні участь у миротворчих операціях і конфліктах: ЗСУ активно брали участь у миротворчих місіях під егідою ООН та інших міжнародних організацій. Українські миротворці були розгорнуті в різних країнах, зокрема у Боснії та Герцеговині, Косово, Ліберії, Сьєрра-Леоне та інших. Також ЗСУ залучалися до боротьби з тероризмом та участі у міжнародних операціях, зокрема в Афганістані та Іраку [3].

Розглянемо ці операції детальніше. Перші відомі операції, до яких було залучено миротворчий контингент ЗСУ, – *операції Міжнародні сили у Боснії та Герцеговині (IFOR та SFOR)*, – були проведені під егідою ООН з метою забезпечення миру та стабільності в регіоні після воєнного конфлікту, що відбувся в 1990-х рр. Українські миротворці виконували різноманітні завдання під час своєї участі в операції в Боснії та Герцеговині. Вони забезпечували безпеку, контролювали переміщення зброї, моніторили виконання угод між конфліктуючими сторонами, сприяли відновленню інфраструктури та зміцненню правопорядку. До того ж вони допомагали у здійсненні гуманітарних заходів та надавали медичну допомогу населенню, постраждалому від конфлікту. Українські миротворці своєю участю в миротворчій операції в Боснії та Герцеговині зробили значний внесок у збереження миру та сприяння стабільності в регіоні. Вони виявили високу професійну підготовку, відданість своїм обов'язкам і вміння працювати у складних умовах [3].

Українські військовослужбовці також були присутні в миротворчій місії у Косові. Операція *Міжнародні сили з підтримки миру в Косові (KFOR)* була проведена під егідою ООН з метою забезпечення безпеки, стабілізації та відновлення порядку в Косові після конфлікту у 1998–1999 рр. Українські військовослужбовці виконували різні завдання під час своєї участі в миротворчій місії. Вони здійснювали заходи для забезпечення безпеки населення та інфраструктури, контролювали дотримання перемир'я та сприяли відновленню громадського порядку. Вони брали участь у патрулюванні та контролю за переміщенням зброї, а також забезпечували безпеку під час гуманітарних операцій та виборів. Українські військовослужбовці виявили професіоналізм, високий рівень підготовки та відданість своїм обов'язкам під час місії. Вони сприяли стабілізації ситуації, допомагали у відновленні громадського порядку та сприяли побудові миру в регіоні. На нашу думку, участь українських військовослужбовців в місії підкреслює важливу роль України у сприянні стабільності та мирному врегулюванню конфліктів протягом періоду 1990-х рр., незважаючи на економічні проблеми [7].

Миротворча операція в Ліберії була проведена *під егідою ООН* з метою забезпечення безпеки, стабілізації та підтримки мирного процесу в країні після громадянської війни. Українські миротворці виконували різні завдання в межах своєї участі в миротворчій операції в Ліберії. Одне з основних завдань полягало у контролі за переміщенням зброї та боєприпасів. Вони здійснювали моніторинг, інспекції та контроль за складами зброї, що допомагало зменшити ризик використання зброї в конфлікті. До того ж українські миротворці забезпечували безпеку населенню та допомагали відновленню громадського порядку. Українські миротворці своєю участю в миротворчій операції в Ліберії сприяли стабілізації ситуації в країні, зменшенню насильства та побудові мирного середовища. За повідомленнями того часу, українські військові виявили високу професійну підготовку, відданість своїм обов'язкам та здатність ефективно працювати в умовах складних конфліктів [7].

Миротворча операція *Міжнародна місія підтримки Сьєрра-Леоне (UNAMSIL)* була проведена *під егідою ООН з метою забезпечення миру, стабільності та відновлення в Сьєрра-Леоне* після довготривалої громадянської війни. Українські миротворці виконували різні зав-

дання під час своєї участі в миротворчій операції в Сьєрра-Леоне. Одне з головних завдань полягало у контролі за переміщенням зброї та боєприпасів. Вони здійснювали моніторинг інших воєнізованих груп, контролювали дотримання перемир'я та сприяли демобілізації бойовиків. До того ж вони активно підтримували відновлення стабільності, допомагали в розвитку місцевих інституцій і проводили тренування для місцевих сил безпеки. Українські миротворці відіграли важливу роль у процесі відновлення миру та стабільності у Сьєрра-Леоне. Вони допомогли зменшити насильство, сприяли довготривалому перемир'ю та розбудові мирного суспільства. Їхні зусилля, спрямовані на підтримку і відновлення країни, були високо оцінені міжнародним співтовариством [7].

Які ж проблеми поставали перед організаторами миротворчих операцій ЗСУ в цей період? Протягом періоду з 1994 до 2001 року фінансування Збройних Сил України було однією з найважливіших проблем, що впливали на їх розвиток та функціонування. Особливості фінансування ЗСУ в цей період включали різні аспекти.

По-перше, недостатнє фінансування. Україна зазнала серйозних економічних труднощів у 1990-х роках після отримання незалежності. Недостатнє фінансування з боку держави призвело до значного обмеження розміру бюджету ЗСУ та викликало проблеми зі забезпеченням необхідного рівня підтримки, модернізації техніки та підготовки військових [4, с. 75].

По-друге, проведення реформи фінансування ЗСУ. У період з 1994 до 2001 року були проведені реформи у сфері фінансування ЗСУ з метою покращення ефективності витрат та забезпечення фінансової стабільності. Були впроваджені нові системи бюджетування, фінансового контролю та аудиту, що сприяли більш раціональному використанню коштів і прозорому механізму їх розподілу [7].

По-третє, відкритість до зовнішнього фінансування. Україна поступово стала більш відкритою до отримання зовнішньої допомоги та фінансування від партнерів, як-от США, Європейський Союз та інші країни. Це включало надання фінансової, технічної та військової допомоги для модернізації й підтримки ЗСУ [3].

По-четверте, ефективність витрат. З метою оптимізації фінансування були вжиті заходи щодо підвищення ефективності витрат. Це включало скорочення штатів, оптимізацію інфраструктури та постачання, а також зменшення бюрократичних процедур [1, с. 12].

По-п'яте, виклики забезпечення. Обмежене фінансування призводило до складнощів у забезпеченні ЗСУ необхідними ресурсами, включно з паливом, боєприпасами, запасними частинами та медичним обладнанням. Це створювало проблеми для підтримки операційної готовності та виконання завдань [1, с. 13].

Однак варто зауважити, що описані проблеми були характерні для багатьох країн, які зазнали перехідного періоду після отримання незалежності. Україна активно працювала над їх вирішенням і залучала допомогу від міжнародних партнерів для покращення фінансування та розвитку своїх Збройних Сил. З іншого боку, ця підготовка не відповідала супротивній підготовці російської влади в інформаційному протистоянні, яка вибудовувалася, хоч і з видозмінами, вже у 1990-х рр., в очікуванні повномасштабної конвенційної війни з Україною, готуючи суспільну думку всередині країни та у світі проти України [8].

Загалом період розвитку ЗСУ з 1991 до 2014 року був складним та багатограним. Незважаючи на фінансові обмеження та політичні труднощі, ЗСУ досягли певних успіхів у формуванні та модернізації, а також активно брали участь у миротворчих операціях і конфліктах, підтримуючи репутацію бойових одиниць ЗСУ у світі та розширюючи можливості України як країни з можливостями впливу на світовій арені. Однак цей період також був визначений викликами та проблемами, які потребують аналізу й вивчення: скільки саме технологій було вкрадено і скорочено та з якою метою під час фіктивних «модернізацій».

Abstract. In the article, the author considered how participation in peacekeeping operations was included in the strategy of the Armed Forces of Ukraine during 1991–2014, and what were the consequences of the financial resources and intellectual potential allocated to the Armed Forces of Ukraine in the formation of the strategy. The key peacekeeping and security operations of different periods and the position of the Ukrainian military regarding the possibilities of such operations have been identified.

Keywords: security, military history, history of Ukraine, peacekeepers.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ситник Г. П. Збройні Сили України в сучасних воєнно-політичних умовах. *Військо України*. 1995. № 7–8. С. 10–13.
2. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2009. 368 с.
3. Місія України при НАТО. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/>
4. Живиця Г. В. То був час напружений і відповідальний. *Військово-історичний альманах*. 2001. № 1. С. 72–77.
5. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2015. 880 с.
6. Кобзар А. О. Становлення та розвиток структур виховної роботи у Збройних Силах України (1991–2011 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ: НУОУ, 2013. 16 с.
7. Публікації та звіти наукових та аналітичних центрів, присвячені розвитку ЗСУ / Науково-методичний центр організації наукової та науково-технічної діяльності. *Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського*. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/centers/nmc-onntd.html>
8. Mieliēkiestsev K. I. On the origins of geopolitical and information warfare preparations for the war against Ukraine by the Russian Federation in the pivotal moments of the contemporary Russian-Ukrainian relations. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. 1436 p. DOI: 10.30525/978-9934-26-223-4-72.